

Vega kommune

Kommuneplanens samfunnsdel 2025-2036

Kapittel 2 Vegaøyane verdensarv

Innhold

1. Innledning	3
2. Verdensarv på 1 – 2 – 3	4
3. Vegas strategi som verdensarvsamfunn	5
4. Verdensarv i kommuneplanen	7
5. Definisjoner og forkortelser	8
6. Verdienes tilstand 2024	9
7. Vurdering av forvaltningen av Vegaøyen verdensarv	11

Bilde framside: Vega verdensarvsenter åpnet i 2019. Foto: Vega verdensarvsenter.

1. Innledning

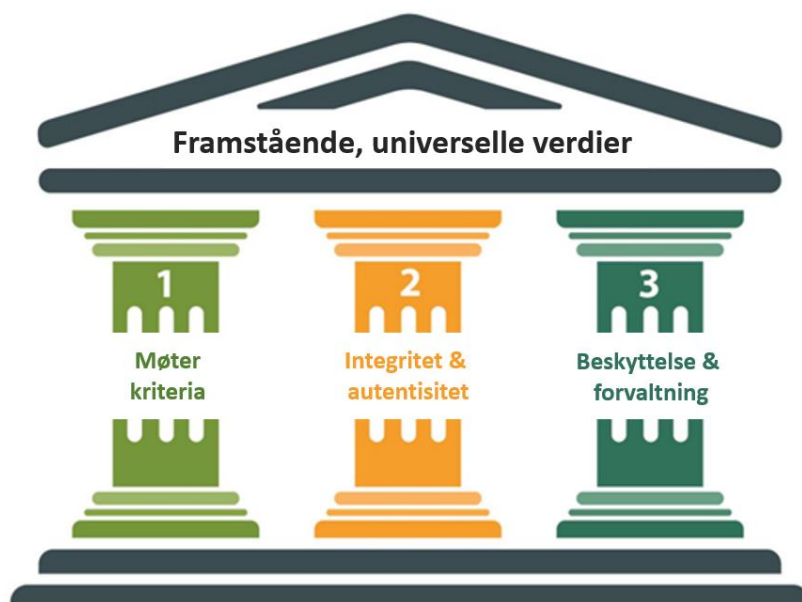
I 2004 ble Vegaøyen skrevet inn på UNESCOs (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) liste over verdens kultur- og naturarv. Dette var det første norske kulturlandskapet som fikk verdensarvstatus. UNESCOs konvensjon for vern av verdens kultur- og naturarv er en global avtale som forplikter partslandene til å identifisere, beskytte, bevare, formidle og overføre til framtidige generasjoner den del av verdensarven som måtte finnes på eget territorium.

Status som verdensarvsted innebærer både muligheter og utfordringer. Vi vegværing har overlevd i øysamfunnet vårt i århundrer fordi vi har vært hardtarbeidende, oppfinnsomme og dyktige, og funnet nye måter å tilpasse oss og overleve på. Vi har på imponerende vis håndtert store avstander, et tøft klima, skiftende fiskefangster, sviktende avlinger og store naturfarer. Måten vi har overlevd utfordringene og bygget samfunn på, ble til Vegaøyen verdensarv. Arven kommer fra *mentaliteten og identiteten* vår, måten vi tenker på og er på. Den innerste kjernen i kulturarven vår.

Dette kapitlet inneholder Vega kommunes strategi for å utnytte verdensarven muligheter til fordel for lokalsamfunnet, samt håndtere begrensningene på en god måte. En samlet vurdering av verdensarvverdiene tilstand, samt forvaltningen av de inngår også. Øvrige detaljer er i forvaltningsplanen.

2. Verdensarv på 1 – 2 – 3

Verdensarvkonvensjonen krever at et verdensarvsted møter ett av 10 UNESCO-kriterier, er autentisk og godt bevart for at det skal kunne innskriveres på UNESCOs liste over verdensarvsteder. Etter innskrivingen skal stedet beskyttes og forvaltes.

Figur: UNESCO-figur oversatt til norsk (Vega kommune).

3. Vegas strategi som verdensarvsamfunn

Verdensarven er av, med og for oss. Den kan bare bevares ved at vi vegværingene fortsetter å leve gode liv i et bærekraftig lokalsamfunn. Å leve i Vega kommune forbindes med høy livskvalitet og det gode liv på øyene. Vi vegværingene er glade og stolte over å være herfra.

Lokalsamfunnet vårt har hatt og har sine utfordringer. Det har vart i flere tiår. Mange unge trekkes mot byene samtidig som det fødes færre barn. Nedgangstider i noen næringer har vi også sett. Nesten alle værene i Vegaøyane ble fraflyttet

allerede på 70-tallet. Samtidig; vi har beholdt mange innbyggere fordi vi har vært modige, dyktige og samhandlet godt. Vi er som ett av få steder innskrevet på UNESCOs verdensarvliste, vi har bygget et verdensarvsenter, etablert Vegatrappa og ellers stått i kampen mot sentralisering, urbanisering og kommunesammenslåing. Ordet «Vega» forbindes med noe positivt, noe som har fått flere og flere turister til å besøke oss. Sett fra mange andre lokalsamfunn; Vega er heldig fordi kommunen har et fortrinn i verdensarven, og mentaliteten til å utnytte det til samfunnets og innbyggernes beste.

Vegaøyane verdensarv skal være til glede for dagens innbyggere og framtidige generasjoner, både lokalt og globalt. Verden rundt oss er i rask endring, og vil bringe nye muligheter til oss, som vi skal oppdage, utforske og utnytte sammen. En arv kan få mennesker til å tenke og se tilbake i tid. Kulturarven vår krever av oss at vi tenker og ser framover.

Norge har, som statspart i UNESCOs verdensarvkomité, bestemt at de norske verdensarvområdene skal utvikles *som fyrstårn for beste praksis innenfor natur- og kulturmiljø-forvaltningen når det gjelder tilstand, forvaltning og formell beskyttelse*¹. Verdensarv er utenrikspolitikk. Oppslutning om de Forente nasjoner har vært et hovedspor i norsk politikk siden 1945. Vegaøyane verdensarv har et nordisk bakteppe fordi Nordisk råd ønsket å fremme flere steder for innskriving på UNESCOs verdensarvliste. Et samlet og sterkt Norden er et annet hovedspor i norsk politikk. Med statspartens søknad om innskriving av Vegaøyane i UNESCOs verdensarvliste, påtok statsparten seg et stort ansvar for å bevare de umistelige verdensarvverdiene til fordel for kommende generasjoner, globalt som lokalt. Vega kommune skal ansvarliggjøre nasjonale myndigheter på alle sider ved verdensarven, og samarbeide med de om Vegasamfunnets utvikling. Vi skal fremme våre utviklingsprosjekter og be om politisk, økonomisk og annen støtte til en bærekraftig næringsutvikling for lokalsamfunnet og bevaring av verdensarven. Som er en og samme sak.

Samarbeid er en hovedingrediens i en vellykket oppskrift for samfunnsbygging. Vegaøyane verdensarv krever av Vega kommune at vi legger til rette for et godt samarbeid med lag og forening, med næringslivet, med nabokommunene og alle andre myndigheter.

Vega kommune har opprettet Stiftelsen Vegaøyane Verdensarv for at denne skal forestå den daglige oppfølgingen av verdensarven i nært samarbeid med kommunens administrasjon. Ordføreren i Vega kommune er styreleder i stiftelsen. Daglig leder i stiftelsen møter i

¹ Meld. St. 16 (2019-2020) Nye mål i kultur

kommunedirektørens ledergruppe i de saker som angår verdensarvutviklingen. Daglig leder er også verdensarvkoordinator overfor statsparten og andre myndigheter og aktører. Vega kommune og Stiftelsen Vegaøyan Verdensarv skal fortsatt samarbeide tett med Vega verneområdestyre og verneområdeforvalteren.

Vegaøyan verdensarv er en del av hele Vegasamfunnets muligheter og utfordringene. Følgelig er også forvaltningsplanen for verdensarven en del av kommuneplanen.

Vega verdensarvsenter er viktig for formidling av verdensarven, samt en naturlig arena for offisielle møter i Vega kommune. Verdensarvsenteret skal utnyttes til beste for kommunens organisasjon og innbyggerne. Det skal bidra til eierskap til verdensarven. Vega kommune skal arbeide for at arbeidsplasser og roller som gjelder Vegaøyan, skal lokaliseres på verdensarvsenteret.

Vega kommune skal arbeide for at barn og unge deltar i verdensarvaktiviteter, og at de har gode kunnskaper om Vegaøyan og beskyttelsen av de unike verdiene. Vi skal motivere unge vegværing til karrierer i lokalsamfunnet, slik at de kan bli en del av innsatsen *med, av og for* verdensarven.

Vega kommune skal arbeide for at fuglevokterne, oppsittere og andre brukere av verdensarvområdet får bedre planmessige vilkår.

Den fortsatte utviklingen av Vegaøyan verdensarv skal alltid sees i sammenheng med lokalsamfunnets utvikling, og motsatt. Vega kommune skal arbeide for å videreutvikle primærnæringene og ærfuglskjøtselen til et nivå som sikrer lokalsamfunnets opprettholdelse gjennom sysselsetting og bosetting.

Vega kommune skal arbeide for at nye næringer og aktiviteter kan få plass i Vegaøyan verdensarvområde og buffersonen på en bærekraftig måte, slik våre forfedre også utnyttet nye, teknologiske framskritt og ny kunnskap.

Vega kommune skal sette ord på sammenhengen mellom Vegaøyan verdensarv, lokal stolthet, folkehelse og livskvalitet. Det vil tjene både samfunnet og innbyggerne å være en del av noe unikt, og at dette kan skape aktivitet og styrke fellesskapet i lokalsamfunnet.

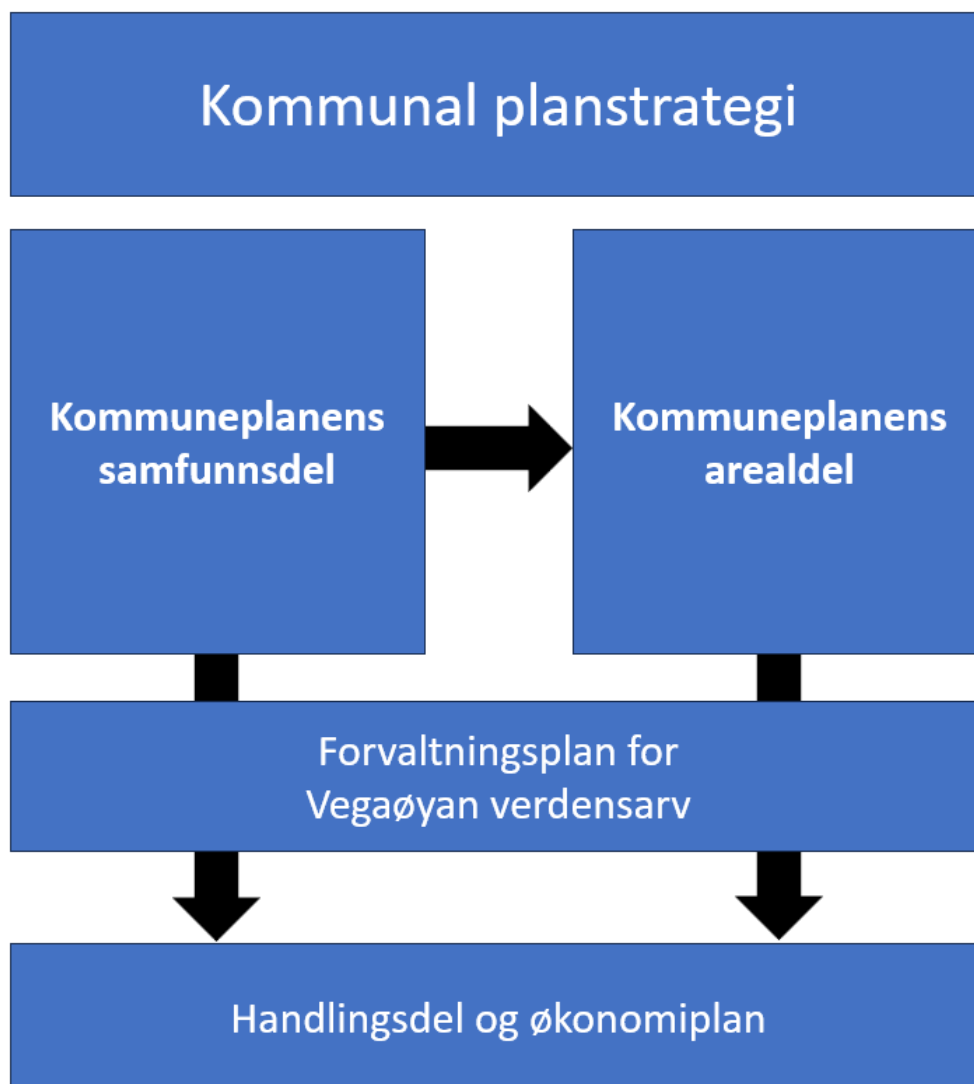
Vega kommune skal følge opp nasjonale målsettinger og politikk for verdensarvutviklingen. Vi skal bidra til at statspartens ambisjoner om å være et fyrtårn i global sammenheng, kan bli til virkelighet. Vi skal delta i internasjonale og nasjonale fora, og samarbeide med andre verdensarvsteder.

Vega kommune skal se beskyttelsen av og formidlingen av øvrige kulturminner og -miljøer i sammenheng med verdensarven.

Vega kommune skal sammen med Stiftelsen og verdensarvsenteret forsterke kommunikasjonen rundt Vegaøyan og vår felles rolle som verdensarvsted.

4. Verdensarv i kommuneplanen

Forvaltningsplanen er en del av kommuneplanens samfunnsdel. Den inneholder en detaljert status for Vegaøyen verdensarv, en vurdering av forvaltningssystemet samt visjoner, delmål, strategier og tiltak for framtid utviklingen. Forvaltningsplanen har den samme forbindelsen til Vega kommunes handlingsdel/økonomiplan (HØP) som øvrige kapitler i samfunnsdelen.

Forvaltningsplanen har FNs bærekraftsmål knyttet til seg. Planen er utarbeidet i samsvar med både nasjonale forventninger og UNESCOs forventninger til planverk.

5. Definisjoner og forkortelser

Verdensarv: *Kulturarv og/eller naturarv som er innskrevet på UNESCOs verdensarvliste. Verdensarvområdene utgjør en felles arv som er umistelig for hele menneskeheten, på tvers av landegrensene.* Kilde: Meld. St. 16 (2019-2020), Nye mål i kulturmiljøpolitikken. Engasjement, bærekraft og mangfold. Verdensarv skal også møte to særskilte krav:

- Autentisitet (engelsk Authenticity), *ekthet og opprinnelighet.*
- Integritet (engelsk Integrity) *hel eller bevart i sin helhet*², *intakthet*³.

Framstående universelle verdier (engelsk outstanding universal values (**OUV**)): *Enestående universelle verdier er kultur og/eller natur verdier som er av en slik betydning at de går ut over nasjonale grenser, og er en felles arv for menneskeheten; både for nålevende og fremtidige generasjoner. Derfor er varig vern av denne arven viktig for det internasjonale samfunnet.* Kilde: Norges verdensarv. I norsk forvaltning benyttes både «enestående» og «framstående».

Attributt er en grunnegenskap, en vesentlig egenskap noe må ha for å fortsette å være seg selv (kilde SNL). Attributter kan være både materielle og immaterielle. Vegaøyans attributter er både mange og mangfoldige.

Nasjonale og lokale verdier (NLV). Vegaøyen har også noen nasjonale og lokale verdier.

Folk og fe på jobb i et bevaringsverdi kulturlandskap på Kvalholmen. Beite er viktig for å bevare den særegne mosaikken i landskapet i verdensarvområdet. Foto: Vega verdensarvsenter.

² SNL. Avledet av latin «integer» (hel, uberørt, fullstendig). Begrepet *ukrenkelighet* inngår også i definisjoner.

³ Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention 2023, pkt. 87 – 89.

6. Verdienes tilstand 2024

De framstående, unike verdiene som utgjør Vegaøyen verdensarv er inndelt i fem grupper:

Tabellen på neste side viser et sammendrag av Vega kommunes vurdering av de framstående og unike verdiene som Vegaøyen verdensarv bygger på. Den komplette vurderingen er i forvaltningsplanen. Fargekodene i tabellen er i samsvar med UNESCO-verktøyet Enhancing Our Heritage Toolkit 2.0 (EOH 2.0):

- Grønn farge indikerer at tilstanden er god og at ingen særskilte tiltak er nødvendig.
- Gul farge indikerer at tilstand og utvikling har forbedringsområder, at disse ikke medfører alvorlig bekymring, men må holdes under oppsikt.
- Oransje farge innebærer alvorlige bekymringer og faktorer som påvirker verdiene og/eller attributtene på en slik måte at de kan gå tapt.
- Rød farge indikerer tap av attributter og verdier og at verdensarvens samlede autentisitet og integritet har gått tapt eller kan gå tapt for framtidige generasjoner.

Vega kommunes sluttvurdering om verdiene er at flere av de er gjenstand for alvorlige bekymringer. Begrunnelsen er at deler av det biologiske mangfoldet, fiskeriene samt det demografiske grunnlaget for å opprettholde en kulturarvbasert verdensarv, er truet.

Nr.	Verdibeskrivelse (OUV og NLV)	Farge
Geologi og landskap		
1	Mange nye øyer steg gradvis opp fra havet	
2	Et åpent hav- og kystlandskap bestående av en myriade av øyer, holmer og skjær	
3	Området i sin helhet er representativ for bosettinger på og ved strandflaten	
4	Mangfoldet og samspillet mellom de naturlige forutsetningene og kulturarven i Vegaøyen, har formet et unikt landskap. Mangfoldet strekker seg fra øyvær hvor ederdun ble samlet, til fiskevær med tradisjonelt landbruk (slått og beiting) som skaper en mosaikk i landskapet.	
5	Vegas geologiske mangfold inkluderer den største forekomsten av granitt fra kontinentet Laurentia (Nord-Amerika) og er et nøkkelområde for å forstå den Kaledonske geologien.	
Nøkkelhabitater og biologisk mangfold		
6	Stort biologisk mangfold	
7	Store maritime ressurser i Vegas skjærgård	
8	Regnet som den viktigste overvintringsplassen for sjøfugl i Norden, med så mange som 228 ulike arter av fugl	
9	Det klare vannet, den utsatte beliggenheten, de sterke strømmene, frodigheten og det maritime miljøet skiller seg fra øvrige gruntvannsområder i Europa	
Menneskelig samhandling med naturen		
10	Landskapet er formet av en pågående samhandling mellom mennesker og natur i over 10.000 år	
11	Vegaøyen framstår nå som en minnebok på hvordan mennesker har utviklet unike og enkle måter for å leve i samhandling med naturen	
12	Kulturlandskapet i Vegaøyen blir fortsatt forvaltet på tradisjonell måte, gjennom tidkrevende landskapskjøtsel	
13	Landbruksrelatert biologisk mangfold knyttet til århundrer med beiting og slått	
14	Øyfolket bygde hus og reir til de ville ærfuglene som kom inn fra havet hver vår. Fuglene ble beskyttet mot forstyrrelser i hele hekkeperioden	
Håndtering av økosystem og bruk av naturressurser		
15	En unik levemåte konsentrert rundt bærekraftig bruk av naturressurser, inkludert fiske, landbruk og røkting av ærfugldun	
16	De rike maritime ressursene i Vegaøyen tjente det lokale samfunnet	
17	Århundrer med tradisjonelt landbruk, spesielt beiting og slått	
18	Et viktig område for røkting av ærfugldun og produksjon av ederdundyner	
19	Fiskerne fra Vega deltok i Lofotfisket og eksport av torsk, noe som var et viktig tilskudd til husholdningsøkonomien	
Lokalsamfunnets kontinuitet, motstandskraft og evne til tilpasning		
20	Menneskelige bosettinger i det ekstremt utsatte kystlandskapet, med spor etter fiskere og jegere som strekker seg 10.000 år tilbake i tid	
21	Fiskere/bønder har i 1.500 år beholdt sin bærekraftige levemåte	
22	Den gjenlevende tradisjonen med å høste ærfugldun som er blitt praktisert i Norge siden 900-tallet. Fuglevoktere viderefører den mer enn 1.000 år gamle tradisjonen med ærfuglhus og reir for ærfuglene	
23	Mangfoldet i økosystem og den kontinuerlige og mangfoldige bruken av naturressurser, har gitt Vegaøyen sosial betydning og en motstandsdyktig sosial-økonomisk levemåte basert på flersysleri	

7. Vurdering av forvaltningen av Vegaøyen verdensarv

Vega kommune har, i samsvar med UNESCO-verktøyet Enhancing Our Heritage Toolkit 2.0 (EOH 2.0), vurdert den samlede forvaltningen av Vegaøyen verdensarv. Norge har sponset utarbeidelsen av EOH 2.0, som ble utgitt i 2023. EOH 2.0 vurderer forvaltningen gjennom 12 verktøy. Vurderingen omfatter utvikling siden innskrivingen i 2004, klimasårbarhet og forventet framtidstrend. Ikonene og fargesystemet er som for verdiene iht. UNESCO.

Ikon	Beskrivelse	Farge
	Verktøy 1: Verdier, attributter og målsettinger for styringen	Grønn
	Verktøy 2: Faktorer som påvirker verdensarven	Gul
	Verktøy 3: Fysiske grenser, buffersoner og verdensarvens omland	Grønn
	Verktøy 4: Forvaltningens innretning og roller	Grønn
	Verktøy 5: Juridisk, regulatorisk og tradisjonsdrevet rammeverk	Gul
	Verktøy 6: Forvaltningsplanens nytteverdi	Gul
	Verktøy 7: Ressurser	Rød
	Verktøy 8: Forvaltningsprosessen	Gul
	Verktøy 9: Implementering av tiltak	Grønn
	Verktøy 10: Resultater – effekten av forvaltningen	Oransje
	Verktøy 11: Overvåking – oppfølging av bevaringsarbeidet	Gul
	Verktøy 12: Oppstilling av den samlede effekten av forvaltningen	Gul

Vega kommunes sluttvurdering om forvaltningen er at ressursene ikke strekker til for å innfri verken statspartens ambisjoner for verdensarv eller lokalsamfunnets og verdensarvens bærekraftige utvikling (2024).